

Брамса на нашу новітню музику поки що невеликі й лише принагідні (порівнюючи з рішачим його впливом на такого Дворжака, чи Роберта Фукса, його особистих вихованців, а з нових російських: Танєєва, Юона і Медтнера*). Ці впливи починаються в нас мабуть уже від Лисенка (в пісні „Не забудь“ місце „Злотих снів“ і „То ж сли всю життя путь“ пригадує сильно початок скерца III симфонії Брамса), трохи більші вони в Стеценка й Алчевського (останнього сольоспів „Чого ж мені тяжко“), відтак у Косенка (фортепянна суїта в старому стилі, віолончелева соната D-moll), з галичан головно Людкевич в обрібках старогалицьких пісень зачіпає об стиль Брамса. Його знамените опрацювання пісні „Пою коні при Дунаю“ (на мужеський хор) з її, ніде правди діти, трохи мадяризуючою мельодією, пригадує сильно Брамсівські обрібки мадярських танців. Та справжнє Брамсівське насліддя на Україні можливе лише тоді, коли, остаючи якнайдалше від розкладових течій нинішнього модерну, наші молоді творчі сили навяжуть безпосередньо до старих клясиків Заходу, опершись кріпко об поліфонію й сонату та перепоївши їх до решти українським духом — обєднавши гармонійно Захід зі Сходом, за світлим приміром оцього північного чародія звуків!

М. Чубатий.

VII. Міжнародний Конгрес істориків та українці.

(Спостереження учасника).

Рівно місяць перед VII Міжнародним Конгресом Істориків, що радив від 21—28. серпня с. р. у Варшаві, відбувся III міжнародний конгрес лікарів педіатрів у Лондоні. До свого суто наукового звітлення з того конгресу додає доцент кольонського університету Fritz Thoenes таку знаменну увагу: „Міжнародні наукові конгреси відіграють немаловажну роль в життю народів, та вони, подібно як і цей будуть мати все таки більше політичне і товариське, чим чисто наукове значіння. Німцєві лікарєві припадає тут важна роля загранично-політичного значіння“. Якщо стрічаємось з такими поглядами на роль міжнародних конгресів такої спеціальности далекої від всякої політики як педіатрія, то що ж доперва говорити про міжнародний конгрес історичних наук, так тісно звязаних з політикою та біжучим життям народів. Сказане вище німецьким лікарєм дається з куди більшим правом примінити до VII Міжнародного Конгресу Істориків у Варшаві. Був він безперечно поважним переглядом здобутків історичної

*) Наче задніми дєверми дістаються в орбіту стилістичних впливів Брамса учасні російські немодерністи: Рахманінов та Глазунов, що виходять властиво від Чайковського. З творчістю Брамса вяжеться їхня творчість, у кожному разі бодай ідеологічно.

науки світу за останніх п'ять років, згуртував він на 1000 присутніх біля 600 правдивих наукових дослідників на полі історичних наук, але коли би хто хотів підглянути ту задушевну інтенцію тих учених, представників поодиноких народів, то безперечно відшукав би в першу чергу охоту кожного народу використати цей ареопаг учених для якнайкращого запрезентування своєї нації, висунути її на чоло перед другими, а слабших народів — звернути принайменше на себе увагу, отже ціли престожеві, політичні.

В першу чергу господарі конгресу поляки, яких безперечно стрінула велика честь, що той міжнародний конгрес відбувся саме у Варшаві, пустили в рух увесь державний та громадянський апарат з фондами міністерства заграничних справ та освіти включно, щоби чужинцям якнайкраще представити здобутки польської культури взагалі, а не лиш історичних наук за останніх 15 літ відродженого державного життя. Десятки зголошених рефератів (до речі ріжної вартости), люксово виданих вже перед конгресом кілька томів інформаційних видань, щоденні прогульки, прийняття, а при тім всім понад чотири сотки зголошених учасників конгресу поляків, все це змагало до вище наміченої мети. Йшло тут в першу чергу про репрезентацію, бо в праці на секціях, де йшов огляд наукових здобутків історичних наук, самозрозуміле, не найбільші числом господарі, були першими. Тут пальму першенства старалися добути французи, що прибули в числі около 100. Амбіція французької делегації йшла в тому напрямі, щоби доказати перед світом, що не німці, але вони ведуть провід в історичних науках світу. Чи удалося це їм? Немає двох думок, що французька мова, уживана постійно, мало не демонстраційно, істориками політичних союзниць Франції, лунала куди більше, чим німецька мова, якою послуговувалися крім німців (разом з Німеччини та Австрії біля 50 людей) також історики Скандинавії, балтійських країв та по часті других народів. Французькі реферати та дискусії блистіли гарною формою, прикрашеною легким гумором та сатирою, одначе наукове узасаднення було в німецьких рефератах куди солідніше та основніше. Слабше був репрезентований англосаський історичний світ, по рівній часті зложений з англійських та американських істориків. Були між ними і світової слави поваги як кембріджський професор Temperley і ін. Та їх присутність не вибивалася більше від італійців, що прибули у значнім числі та з великою самопевністю старалися показати, що мало в чім уступають французам. В мовах 4-ох згаданих народів відбувалися згідно зі статутами конгресу всі реферати, хоч теоретично була допущена і пята конгресова мова, еспанська. Численно прибули ромуни, зате словянські держави (Чехія, Югославія) були доволі слабо заступлені. Окреме місце належить більшовикам та представництву одинокої на конгресі репрезентованої недержавної нації української, що була тим разом заступлена не гірше від неодної державної нації.

Більшовики заповіли спершу доволі поважну делегацію (біля 15 душ) зі своїми тузами, марксистськими рабінами Бухаріном та Луначарським на чолі. Загал конгресистів з великим заінтересуванням ждав на двобій між прихильниками історичного матеріалізму й істориками „буржуазного світу“, що мав відбутися в другім дні конгресу на 13. конгресовій секції, для дослідів над історичною методою та теорією історії. Зі сторони противників історичного матеріалізму були зголошені два реферати: американського професора з Лінкольну F. M. Fling-a п. з. *Historical Synthesis* та норвезького професора з Осльо W. Keilhan-a п. з. *Historischer Materialismus oder historische Synthese?* та вінцій корреферат професора зі Скопле Олекси Єлячіча, українця-емігранта. Зі сторони істориків матеріалістів стояв на порядку дня реферат Бухаріна п. з. *Zur Frage über die heutige Methodologie der Geschichtserkenntnis* та чотири корреферати більшовицьких істориків Гуріна (Мінськ), Лукіна (Москва), Волгіна (Ленінград) та Преображенського (Москва). Згадане засідання стягнуло кілька соток учасників конгресу та більшовики змикитили. Бухарін не приїхав, корреферати істориків марксистів відпали мимо їх присутности. Лиш проф. F. Fling виголосив свій реферат про історичну синтезу, а наш земляк проф. Єлячіч у блискучім коррефераті та паризькій історик Bloch у дискусії збивали історичний матеріалізм як науково необоснований. Засідання, обчислене на кілька годин, скінчилося за півтора години, а зібрані вертали розчаровані, що не зазнали розкоші приглядатися інтересному двобоєві. Участь більшовиків на конгресі не була нічим замітною, хіба була правдивою відбиткою їх політичного положення в Європі, яке характеризує капітуляцію навіть перед слабкою Ромунією та залицювання до всіх буржуїв, закінчене мабуть коротко триваючими більшовицькими подружжями, під назвою пактів неагресії. Наказний „президент“ біло-руської академії наук Гурін виголосив реферат про царську політику утисків в польськім королівстві в 19. ст. навіть в польській мові (одинокий на конгресі реферат в тій мові). За те господарі вшанували Луначарського тим, що зголошений ним реферат поміщено на кінцевім пленарнім засіданню. Та цей реферат відпав ізза не-присутности референта.

Кожному стає ясно, що на такім стадіоні міжнародніх змагань положення недержавного народу дуже тяжке, по перше, з браку грошевих засобів, по друге, з браку попертя, яке дають дипломатичні чинники власної держави. Шляхом презентування своїх наукових здобутків старається кожна державна нація прямувати також до своїх політичних цілей. Серед таких партнерів приходиться куди важче недержавній нації вести рівнож науковим шляхом пропаганду своєї національної культури.

Якщо ми говоримо про пропаганду національно-політичних цілей на науковім конгресі, то ніяким чином не мали ми на думці прямої політичної агітації на такім місці, чого собі бажали на однім поконгресовім зібранню у Львові деякі наші спеці

від заграничних репрезентацій. Навпаки, пряма чи то політична агітація, чи політичні виступи на науковім конгресі взагалі скомпромітували би лиш безповоротно і таких „вчених делегатів“, і саму націю. Політична сторінка виступу удачна чи невдачна лежить саме в річевій конгресовій праці, в підбранню інтересних тем, що виразно зазначували би напрямні рідної науки, в річевім забиранню голосу в дискусіях, в піддаванню научних проєктів та вкінці в навіязуванні особистих звязків з ученим світом. Словом, треба звернути увагу учасників конгресу на себе, на свій нарід, на його культуру та її значіння увсесвітній культурі. Зручне вплітання здобутків рідної науки, де є лише нагода, та вязання їх з всесвітною наукою — отсе є та національно-політична пропаганда, можлива на науковім конгресі.

Яка ж була роля українців на VII конгресі істориків? Офіційно брало в конгресі участь 11 українських істориків: проф. Кордуба, проф. Чубатий, дир. Пастернак, о. др. Скрутень та др. Зубик від НТШ, дир. Свенціцький від Нац. Музею, проф. Д. Дорошенко та В. Щербаківський від Укр. Університету в Празі, проф. О. Лотоцький від Укр. Інституту у Варшаві та особисто проф. Олексій Єлячіч зі Скоплє і др. Смішко зі Львова. У засіданнях брав також участь о. Жевуський. На дванадцять учасників українців зголошено 8 рефератів і один корреферат, що були читанні на 8 секціях конгресу: на секції археології два реферати (Пастернака та Щербаківського), та по одному на секції церковної історії (о. Скрутня), на секції історії права (Чубатого) на секції економічної і суспільної історії права (Зубика), на секції історії східної Європи (Кордуби), на секції методики історії (Єлячіча), на секції історії мистецтва (Свенціцького) та на секції освіченого абсолютизму (Єлячіча). Білясуючи працю наших істориків на конгресі та заінтересування Україною й українською наукою чужими вченими, сміло можна сказати, що Україна була на тім міжнароднім зїзді куди краще репрезентована, чим не одна держава, як більшовицька Росія, Еспанія, Португалія, Югославія, Болгарія та ін. А певно рівналася репрезентації таких культурних державних націй як чехів, маляр та ін. Якщо порівнуємо себе тут також з малими державними націями, то не слід нам забувати, що при сучаснім положенню українського народу його наукове життя знаходиться в дуже важких обставинах, а Україну репрезентували лиш західно-українські землі та еміграція. З радянської України не то не пущено ні одного історика українця, але навіть ніякого малороса чи змалоросійщеного єврея з тереторії України, що то тепер так обсіли всі наукові установи на Україні з Академією включно.

З яким успіхом пройшли наукові реферати учасників українців? Успіх залежить від численної аудиторії, що її стягне відносний реферат та від дискусії над рефератом. Під тим оглядом можемо бути вдоволені з вислідів мимо ріжних митарств деякого

із господарів конгресу, що деякі реферати українців або вже в програмі або при самім читанні рефератів відсували на кінець засідань, коли то слухачі перемучені покидають переважно засідання, а дискусії тоді з правила відпадають.

Реферат дир. Пастернака стягнув поважний гурт спеціалістів, а жива дискусія закінчилася навіть усталенням наукової тези про походження авентицької культури на західно-українських землях. Теж оригінальний під методологічним оглядом реферат проф. Щербаківського над збиранням і укладом археологічних висновків викликав живе заінтересування. Найбільше основні питання з українських історичних наук порушували реферати проф. Кордуби і Чубатого. Проф. Кордуба реферував про повстання української нації. Мимо того, що секретаріят секції (секретарями в засаді були поляки) відсунув цей реферат аж на кінець засідання слідуєчого дня, як було призначено, реферат стягнув численну аудиторію, около 40 учасників, між якими бачили ми знаних істориків слявістів як проф. Бідля, Геча, бувшого прем'єра Йоргу, Галєцкого, Гандельсмана та других. Мимо спізненої пори відбулася коротка дискусія, хоча очевидним було, що це питання було би викликало дуже широку дискусію, до якої зрештою все поривалися російські емігранти, що дуже точно приходили на всі українські реферати з гарячим бажанням збивати українські тези. До того знайшли вони вдячне поле на рефераті автора тих стрічок п. з.: Предмет історії українського права. Тим разом наш референт випадково дістав дуже догідну чергу (другий реферат ранішого засідання) та стягнув повну салью слухачів, біля 50 істориків права, між якими були такі вчені як проф. Сорбони Olivier-Martin, проф. Marzo з Риму, Kühnsberg з Гайдельбергу та много інших. Після реферату вивязалася дискусія, що виповнила весь призначений програмою час, в якій забирав голос проф. Рафач, Семєнський, доц. Савицький, москаль, автор знаної євразійської ідеології та ін. Савицький сильно атакував причислювання Руської Пради до історії українського права та взагалі старався вводити баламуцтво з назвою Русь. В кінцевім слові референт збив цілковито його аргументи як науково нестійні, виказуючи, яке баламуцтво вводить російська наука у пізнання минувшини східної Європи. Виступ також того члена нашої делегації був удатний. Свідчить про це заінтересування, з яким учені різних країв голосилися до нього з просьбою про літературу до цього питання. Інтересні для спеціалістів були також реферати о. Скрутня та др. Зубика. Коли ж вкажемо ще раз на вище згаданий, прямо блискучий виступ проф. Слячіча в часі дискусії над історичним матеріалізмом, що зискав собі гарячий аплявз кількасотголової аудиторії вчених цілого світу, то хіба можемо бути вдоволені працею наших істориків на конгресі. На поодиноких секціях українські учасники забирали голос у дискусіях над другими рефератами як проф. Корбуда і О. Жевуський над рефератом Галєцкого та проф. Чубатий над рефератом проф. Естберга з Норвегії.

Осьтак представлялася праця українців істориків на тім конгресі. Чи досягнули ми там як недержавна нація ті національно-політичні цілі, до яких прямує на таких конгресах кожна державна нація, запрягаючи увесь свій апарат? По нашій думці ту ціль досягнуто більше, як можна було при наших важких обставинах. Нині дійшли ми вже до того, що про Україну, про українську науку вже й в окремих її ділянках як в археології, історії права, мистецтва і в других говориться як про річ означену і знану. Вже й реферати чужих вчених, як пр. берлінського професора Hoetsch-а про розвій держав Східньої Європи в 16—18 віці, виказують деколи таке основне знання української історії, що може рівнатися зі знанням історика українця. В аналізі прим. переяславського трактату та цілої політики Москви у відношенню до України аж до скасування її автономії виказав проф. Hoetsch таке ознайомлення також з українською літературою, що реферат слухалося з повним вдоволенням. Що більше, навіть російські вчені в дискусіях встидаються вже не вживати слова Україна, українська наука і т. д., а це вже великий поступ. Отсе підсумки та білянс праці українських істориків на VII. міжнароднім конгресі у Варшаві.

Любов батьківщини хотіти відділити від моральности це значить відбирати від неї те, що є в ній найцінніше і найліпше, отже цю тривалість, яку дає любові звязок з розумом і волею та зробити з неї чисто емоціональне почування. Кожний аморальний патріотизм мусить бути емоціональний.

Аморальний патріотизм, якщо ці два поняття хотілося б злучити навіть у теоретичних міркуваннях, це є патріотизм здезрадований, уряд однодневих, хвилевих і тільки самолюбством тривалих поривів вразливости почування і нервів.

Андрей, Митрономит.

Ще про Українську Загальну Енциклопедію.

(Відповідь на статтю Вп. С. Шелухина: „Про Українську Енциклопедію“ — „Дзвони“ ч. 8—9, 1933, ст. 409—417).

У попередньому зшитку літ. наук. місячника „Дзвони“ Впов. сенатор С. Шелухин висловив гостру, неприхильну оцінку нашої Енциклопедії, якої ми, з огляду на вельми шановного автора та вагу його закидів не можемо полишити без вияснення.

Впов. критик згори заявляє, що: „Укр. Енциклопедія має багато дефектів, особливо в питаннях українознавства. Автори Енциклопедії самі не мали потрібного знання, часто плутають і рятуються вигадками та потоком порожніх слів...“ (ст. 410). Отож позволимо собі звернути увагу, що в загальній частині нашої Енциклопедії, яку ми саме покінчили, цілком пропущена